

ผนวก ข

เอกสารนำชมปราสาทหินพิมาย

ปราสาทหินพิมาย

เมืองพิมายเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 565 เมตร ยาว 1,030 เมตร มีคูน้ำล้อมรอบตัวศาสนสถานอยู่กลางเมืองล้อมรอบด้วยชุมชน มีแม่น้ำมูลไหลผ่านทางทิศเหนือและทิศตะวันออกทางทิศใต้มีลำน้ำเค็ม และทิศตะวันตกมีลำน้ำจักราชไหลขึ้นไปบรรจบกับลำน้ำมูล

ปราสาทหินพิมาย ตั้งอยู่ที่อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ห่างจากตัวเมืองนครราชสีมา 620 กิโลเมตร เป็นศาสนสถานที่ยังคงเหลืออยู่ในพุทธศาสนาลัทธิมหายาน ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย สร้างขึ้นราวศตวรรษที่ 16-17 และมีการก่อสร้างเพิ่มเติมจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ 18 คำว่าพิมาย นั้นเป็นคำเดียวกับคำว่า วิมาเย ที่ปรากฏในจารึกที่กรอปประตุระเบียงคตด้านทิศใต้ ว่าเป็นคำที่ใช้เรียกรูปเคารพสำคัญประจำศาสนสถาน ดังนั้นชื่อเมืองพิมายในปัจจุบันจึงเป็นชื่อที่มาแต่เดิมมสมัยอาณาจักรเขมรโบราณ

กำแพงเมืองแต่ละด้านมี ประตู 1 ประตูก่อเป็นซุ้มด้วยศิลาแลง ประตูที่สำคัญ คือประตูด้านทิศใต้ซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าเมือง ปัจจุบันเรียกประตูชัยบริเวณนอกกำแพงเมืองออกไปด้านทิศใต้มีถนนโบราณตัดตรงจากประตูชัยไปยังลำน้ำเค็มที่ริมฝั่งน้ำมีอาคารเป็นรูปกากบาทก่อสร้างด้วยศิลาแลง คงเป็นทำรับเสด็จฝั่งเมืองพิมาย ปัจจุบันเรียกว่า ทำนางสระผม นอกจากนี้แล้วใกล้ ๆ ทำนางสระผมยังมีโบราณสถานที่สำคัญอีก 1 แห่ง คือ กุฏิฤาษี หรือ อโรคยาศาล เป็นสถานพยาบาลที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อรักษาประชาราษฎร์เจ็บป่วย

เมื่อผ่านประตูเมืองเข้าไปในเขตกำแพงเมือง ก่อนถึงเขตศาสนสถานปราสาทหินพิมาย มีสระน้ำโบราณที่ขุดเพื่อการอุปโภคบริโภคมีชื่อเรียกในปัจจุบันว่า สระแก้ว สระพลุ้ง และสระขวัญ นอกจากนี้ นอกเขตกำแพงเมืองมีสระน้ำขนาดใหญ่ คือสระเพลง อยู่ทางทิศตะวันออกของเมือง

ตัวปราสาทหินพิมายมีกำแพงล้อมรอบ 2 ชั้น คือกำแพงชั้นนอก และกำแพงชั้นใน เรียกว่า ระเบียงคด บริเวณด้านหน้า รอบเขตกำแพง ชั้นนอกนี้ มีอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เรียก

ว่าพลับพลาเข้าใจว่าเป็นสถานที่สำหรับพักเตรียมพระองค์สำหรับพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูงที่เดินทางมาประกอบพิธีกรรม ถัดจากอาคารพลับพลาเป็นทางเข้าด้านหน้าถือเป็นสำพานนคราฐถือเป็นจุดเริ่มต้นในศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ สะพานนาคราฐนี้ ตามคติความเชื่อเป็นทางเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ เชิงบันไดมีรูปสิงห์เพศผู้ค้อยพิทักษ์ศาสนสถานมิให้สิ่งชั่วร้ายเข้าไปภายในราวบันไดทำเป็นลำตัวนาครชูดอแผงพานเป็นนาค 7 เศียรมีรัศมีประดับโดยรอบ จากลักษณะของสิงห์และนาคคงสลักขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 17 ถัดจากสะพานนาคเข้ามาเป็นซุ้มประตู หรือเรียกว่า โคปุระ ตั้งอยู่กึ่งกลางของกำแพงชั้นนอกซึ่งมีทั้งหมด 4 ด้านแต่ละด้านจะมีซุ้มประตูอยู่กึ่งกลางของกำแพงชั้นนอก ซึ่งมีทั้งหมด 4 ด้าน แต่ละด้านจะมีซุ้มประตู อยู่กึ่งกลางกำแพง

จากกำแพงชั้นนอกเข้ามา ถือว่าเข้าสู่โลกสวรรค์อันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้า มีซาลา (ทางเดิน) เชื่อมระหว่างกำแพงชั้นนอกและระเบียงคด ทำเป็นลานยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร กำแพงชั้นในหรือระเบียงคด มีลักษณะคล้ายกับกำแพงชั้นนอก คือมีซุ้มประตูกึ่งกลางของกำแพงทั้ง 4 ด้าน หลักฐานที่สำคัญปรากฏอยู่ที่ซุ้มประตูด้านทิศใต้ คือจารึกบนแผ่นหินที่กรอประตุทางซ้ายเป็นภาษาเขมร อักษรขอมโบราณ ระบุศักราชอยู่ในพ.ศ. 1651-1654 กล่าวถึงการสร้างรูปเคารพ สร้างเมือง ขุดสระน้ำ ถวายข้าพระ ถวายข้าวสาร มีที่ดินกำหนดและปักเขตโดยรอบตามทิศต่างๆ ปรากฏนามผู้ปกครองเมือง ศรีวิเรนทราธิปดิวรมัน และปรากฏพระนามกษัตริย์เขมรคือ พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1650-1655)

ลานชั้นในที่เป็นส่วนสำคัญที่สุดของปราสาทหินพิมาย มีปรางค์ 3 องค์ ตั้งอยู่ ปรางค์ประธานคือ ปรางค์องค์ใหญ่ สร้างขึ้นราว พุทธศตวรรษที่ 16-17 ก่อสร้างด้วยหินทรายสีขาวหันหน้าไปทางทิศใต้ต่างไปจากศาสนสถานเขมรโบราณอื่นๆ ซึ่งมักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก อาจเนื่องเพราะให้รับกับแนวถนนที่ตัดตรงมาจากเมื่อพระนครของกัมพูชา ปรางค์ประธานมีส่วนประกอบ 2 ส่วน มณฑปและเรื่องธาตุ ภายนอกโดยรอบของปรางค์ประธานมีภาพสลักบนทับหลังและหน้าบันเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ยกเว้นด้านทิศใต้หน้าบันเป็นภาพศิวราฐราช ภายในปรางค์สลักภาพเรื่องพุทธประวัติในกายนมหายาน ภายในเรื่องธาตุเป็นห้องสี่เหลี่ยมเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่สำคัญที่พื้นห้องทางมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีร่องน้ำมนต์ปรากฏอยู่

สำหรับปรางค์อีก 2 องค์สร้างเพิ่มเติมในสมัยหลังทางซ้ายของปรางค์ประธานคือปรางค์พรหมทัตต์ก่อด้วยศิลาแลงในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ภายในปรางค์พบประติมากรรมหินทรายรูปบุคคลขนาดใหญ่นั่งขัดสมาธิ เป็นรูปเหมือนของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ปรางค์หินแดงอยู่ทาง

ชวาก่อสร้างด้วยหินทรายสีแดง และมีส่วนฐานที่เชื่อมมาติดต่อกับหอพราหมณ์สันนิษฐานว่าเป็นอาคารที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์

นอกจากนี้ภายในเมืองพิมายยังมีโบราณสถานสมัยอยุธยาตอนปลายอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทหินพิมาย เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐตั้งอยู่บนเนินดินสูง เรียกว่า เมรุพรหมทัต

อันเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของเมืองพิมายตั้งแต่อดีต จึงทำให้มีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงปัจจุบันด้วยเหตุของการณเวลาดำเนินการทำให้โบราณสถานของเมืองพิมายมีสภาพปรักหักพังและทรุดโทรมจึงได้มีการบูรณะครั้งใหญ่ระหว่าง พ.ศ. 2507-2512 โดยกรมศิลปากรและรัฐบาลฝรั่งเศสร่วมมือกันบูรณะองค์ปราสาทประธานจนแล้วเสร็จจากนั้นได้มีการดำเนินงานบูรณะ องค์ปราสาทประธานจนแล้วเสร็จจากนั้นได้มีการดำเนินการบูรณะโบราณสถานในเมืองพิมายอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พิมายแห่งชาติอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2532อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เปิดบริการให้เข้าชมตั้งแต่เวลา 07.30-18.00 น. ทุกวันไม่เว้นวันหยุดราชการและวันหยุดนักขัตฤกษ์